

Λίγη Ιστορία

Κοιτάζοντας τα χαρακτηριστικά που αναπαριστούν τις συναντήσεις του Πλάτωνα με τους μαθητές του και διαβάζοντας τις συζητήσεις τους στα κλασικά κείμενα, δεν μπορεί κανείς να μη σκεφτεί —ελαφρώς ασεβώς, είναι αλήθεια—, ότι οι φιλοσοφικές συναντήσεις με τον δάσκαλο ήταν ένας «ιδιόμορφος» τρόπος ομαδικής θεραπείας (και δεν τολμώ να πω «πρωτόγονος», γιατί δεν θέλω κάποιος να θεωρήσουν υποτιμητικό αυτόν τον όρο), μια ορισμένη διαδικασία υποστήριξης, μέχρις ενός σημείου θεραπευτική, διδακτική, απελευθερωτική και πνευματική.

Ο Πλάτωνας με τη διαλεκτική του δεν αποσκοπούσε μόνο στη διάδοση περισσότερων γνώσεων, αλλά βοηθούσε και παρότρυνε τους μαθητές του να συλλέγουν όλο και περισσότερη σοφία, υποσχόμενος —εμμέσως ή αμέσως— ότι μέσα απ' αυτόν το δρόμο οι ζωές τους θα άγγιζαν ένα ανώτερο επίπεδο.

Εκείνη την εποχή τα βάσανα θεωρούνταν αναπόφευκτη συνέπεια της άγνοιας, και στη βάση αυτής της λογικής πίστευαν ότι η βαθιά γνώση της πραγματικότητας και του ίδιου μας του εαυτού θα αποτελούσε το διαβατήριο για μια πιο υγιή σχέση μ' εμάς τους ίδιους και με τον κόσμο που μας περιβάλλει. Έτσι σχηματίστηκε η εντύπωση ότι η γνώση γιατρεύει (ή «λειτουργεί θεραπευτικά», με πιο σύγχρονους όρους), και τελικά προέκυψε η βεβαιότητα ότι ο σοφός ενσάρκωνε την απόδειξη ότι ήταν δυνατόν να ολοκληρωθεί ως προσωπικότητα μέσω της καθημερινής εμπειρίας και να γίνεις ευτυχισμένος στον πραγματικό κόσμο.

Σ' όλες τις εποχές, αυτοί οι δάσκαλοι —και πιθανότατα κι όλοι οι επίγονοί τους— υπήρξαν φορείς μιας γνώσης πιο εξελιγμένης απ' αυτήν της πλειονότητας. Ως εκ τούτου (κι επειδή είναι ακόμα εξ' ορισμού συνδεδεμένοι με το «βιωματικό»), οι απόψεις τους φαίνονταν και φαίνονται ως και σήμερα —αν τις δούμε μέσα σε κάποια συντηρητικά πλαίσια—, σαν να έχουν μια δόση παραλογισμού.

Με τους διαλόγους του, ο Πλάτωνας προσπαθούσε να πείσει τους ανθρώπους που τον άκουγαν ότι, γενικώς, ζούσαν το μεγαλύτερο μέρος της ύπαρξής τους σ' έναν κόσμο σκιών (κλεισμένοι στη μεταφορική του σπηλιά, βλέποντας τις σκιές να προβάλλονται στους τοίχους σαν να ήταν ζωντανές) θεμελιώνοντας από την Αθήνα τις βάσεις μιας ηθικής για τον Δυτικό άνθρωπο. Αυτό μπορεί να μας αιφνιδιάσει κάπως αν σκεφτούμε ότι αυτή η φωνή με την τόση γνώση ήταν η φωνή του Σωκράτη, ο οποίος ίσως και να μην υπήρξε ποτέ, κι ότι όλα ειπώθηκαν και γράφτηκαν πριν από σχεδόν 3000 χρόνια.

Σύμφωνα με τους περισσότερους μελετητές, στην αρχαία Ελλάδα ο όρος «σοφία» σήμαινε, αρχικά, μια δεδομένη διάθεση για δράση, ή μια διάθεση προσφοράς στην πραγματοποίηση ενός έργου που όλοι θεωρούσαν σωστό. Έπειτα έγινε συνώνυμο της «τέχνης» γενικώς, ενώ αργότερα άρχισε να αποκτά μια έννοια όλο και πιο ορθολογιστική.

Ο Πυθαγόρας ήταν ο πρώτος που δίδαξε ότι η απόλυτη γνώση ήταν κάτι το ακατόρθωτο, και συνεπώς μας απόμενε μόνο η φιλο-σοφία, ο πόθος για τη σοφία, η αγάπη για τη σοφία, η τέχνη να την αναζητούμε διαρκώς, κι ο φιλόσοφος ήταν αυτός που καθόριζε τους κανόνες συμπεριφοράς όσων ενδιαφέρονταν να μαθητεύσουν σ' αυτήν την πρακτική. Μια μάθηση, βασικός σκοπός της οποίας ήταν να διαμορφώσει ανθρώπους ικανούς να ζήσουν καλύτερα τη ζωή τους, να γίνουν μέρος του συνόλου

και να εξηγήσουν στους άλλους εκείνες ακριβώς τις αλήθειες που συνδέονταν με τη μάθηση του τρόπου με τον οποίο πρέπει να ζούμε τη ζωή.

Στην Ινδία, την Κίνα και την Περσία επίσης υποστήριζαν από την αρχή —όπως και στην Αθήνα—, τον διπλό στόχο της γνώσης: από τη μια πλευρά να εξηγείς κάθε αντικειμενική αλήθεια ώσπου να μη χωρά πλέον καμιά αμφιβολία (αυτό που θα ονομάζαμε «τα φυσικά», ακολουθώντας τους Έλληνες), κι από την άλλη να διδάσκεις —επίσης μέσω της εξάσκησης—, την εξύψωση του πνεύματος και των αξιών μιας ενάρετης ζωής (αυτό που θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε στα «μετα-Φυσικά»). Όπως πολύ σωστά υπογραμμίζει η Μόνικα Καβαγιέ στο βιβλίο της: Η ανακτημένη σοφία, σ' εκείνη την πρωταρχική φιλοσοφία δεν είχε νόημα η διάκριση μεταξύ θεωρίας και πράξης, μεταξύ γνώσης και δράσης. Οι φιλόσοφοι δίδασκαν ότι το «καθαρό μυαλό» είναι συνώνυμο αυτής της εσωτερικής απελευθέρωσης που πυροδοτεί τις ριζικές αλλαγές και αποτελεί την κινητήρια δύναμη της προσωπικής μας εξέλιξης. Ένας δρόμος προς τη φώτιση, την αφύπνιση, την ορθή σκέψη και την πλήρη ανάπτυξη του ανθρώπου. Μία ιδέα που αντικαθιστούσε το ηθικό παράδειγμα του ήρωα πολεμιστή, με το ηθικό πρότυπο του σοφού. Ένα σχέδιο αναζήτησης που η σημερινή εποχή, πολλές φορές, φαίνεται να το έχει ξεχάσει.

Το να διαχωρίζουμε το ηθικό, το επιστημονικό και το μεταφυσικό, αποτελεί βαρύτατο σφάλμα, όπως έχει αποδείξει με τραγικό τρόπο η σύγχρονη ιστορία.
Ιωάννης Παύλος ΙΙ

Πολλά έμαθα στα μαθήματα του δόκτορα Κέρτις, του καθηγητή μου στη Φιλοσοφία, αλλά ένα από τα πιο ελπιδοφόρα ήταν που κατάλαβα ότι οι περισσότερες «φωτεινές» αλήθειες εμφανίζονται στο δρόμο μας χάρη στους απλούς ανθρώπους, χάρη σε άντρες και γυναίκες που μοιάζουν μ' εμένα κι εμένα, που έζησαν καταστάσεις το ίδιο απλές και καθημερινές με όλους μας, αλλά που μπόρεσαν να βρουν στην «πλέξη» τους όσα χρειάζονταν για να καταλήξουν σοφότεροι.

Για τους περισσότερους από εμάς τους δυτικούς, που μας διαμόρφωσε και μας στένεψε ο ασφυκτικός κορσές του εβραίο-χριστιανικού πολιτισμού μας, η σχέση ανάμεσα στη βαθιά γνώση και την προσωπική, ανοιχτή εμπειρία μας, είναι δύσκολο να καθοριστεί. Κι αυτός ο περιορισμός είναι μαζί αιτία και αποτέλεσμα της περιορισμένης πρόσβασης που έχουμε στην αληθινή σοφία και της αδυναμίας μας να συνθέσουμε τη γνώση όλων των σοφών της οικουμένης. Αυτή η πολλαπλή αναζήτηση μπορεί να πραγματοποιηθεί ανάλογα με την εμπειρία και τον τρόπο του καθενός, είναι όμως αδιαμφισβήτητο ότι θα μπορούσαμε να βοηθηθούμε πολύ αν —όπως προτείνει ο Δαλάι Λάμα—, κάναμε την απαραίτητη και ωφέλιμη σύνδεση μεταξύ Δυτικής και Ανατολικής Σκέψης.

Προσωπικά, νομίζω ότι το έχω επιχειρήσει με τη μελέτη της χρησιμότητας του παραμυθιού ως διδακτικού βοηθήματος και τη διερεύνηση της χρήσης του ως εργαλείο θεραπευτικής εργασίας.

Πολλά χρόνια έχουν περάσει από τότε που πήρα το πτυχίο μου της Ιατρικής από το Πανεπιστήμιο του Μπουένος Άιρες, και λίγο λιγότερα από τότε που ανακάλυψα τη θεραπευτική μαγεία που συνοδεύει τα παραμύθια (ή, από τότε που η μαγεία τους ανακάλυψε εμένα).

Έκτοτε, μέσα από τη δουλειά μου του θεραπευτή, του δασκάλου, αλλά και του μαθητευόμενου ασθενή, μπόρεσα να καταλάβω σε ποιο βαθμό οι άνθρωποι ταυτίζουν την έννοια της ολοκληρωμένης προσωπικότητας με την ευτυχία την ίδια, και πόσο

όλοι εμείς που, δικαίως ή αδικώς, νιώθουμε συχνά ανίκανοι να υπερασπιστούμε το δικαίωμά μας να είμαστε όπως είμαστε, καταλήγουμε να ντρεπόμαστε τον ίδιο μας τον εαυτό και πονάμε όταν η ζωή μάς εξαναγκάζει να έρθουμε αντιμέτωποι με τα όρια και τις ελλείψεις μας.

Ένα παράδειγμα για τα παραπάνω είναι όταν η ζωή μάς εξαναγκάζει να διεκδικήσουμε την ελευθερία μας (ως μια πράξη άρρηκτα δεμένη με τον άνθρωπο που αναλαμβάνει την ευθύνη των λόγων και των έργων του).

Ένα άλλο παράδειγμα είναι όταν τα γεγονότα και οι περιστάσεις μάς εξαναγκάζουν να αφιερωθούμε αδιαπραγμάτευτα στη ζωή (συμβιβασμένοι και αποδεχόμενοι τις επιλογές μας).

Ένα άλλο παράδειγμα: όταν αναγκαζόμαστε να θέσουμε όρια στις απαιτήσεις του κοντινού μας περίγυρου (δίνοντας και παίρνοντας τον απαιτούμενο σεβασμό ως προς το χώρο και τις αποφάσεις του καθενός).

Ένα ακόμα παράδειγμα: όταν μια κατάσταση μας εξωθεί να υπερασπίσουμε τις ύψιστες αλήθειες μας (δηλαδή, αυτές τις αξίες που δεν εγκαταλείπουμε ποτέ και που καθορίζουν το ήθος και τη συμπεριφορά μας).

Μάλλον δεν είναι δύσκολο να αντιληφθούμε ότι, για να «ξεκλειδώσουμε» τα αποθέματα ενέργειας που διαθέτουμε, μπορεί απλώς να χρειαζόμαστε βοήθεια, και δεν απαιτείται κανένας περίπλοκος συλλογισμός για να παραδεχτούμε ότι ένα μέρος αυτής της βοήθειας μπορούμε κάλλιστα να το βρούμε στην ψυχοθεραπεία. Ωστόσο, πολλοί από εμάς που δεχτήκαμε αυτή τη βοήθεια καταλάβαμε ότι δεν αρκούσε η ψυχολογία και συνειδητοποιήσαμε ότι χρειαζόμασταν κάτι ακόμα: τη συνεισφορά της σοφίας. Της «αιώνιας σοφίας», με την έννοια που έδινε στον ορισμό ο Άλντους Χάξλεϊ.

Εύκολα μπορούμε να προβλέψουμε τα αποτελέσματα μιας δημοσκόπησης όπου θα ρωτούσαμε τους κατοίκους του πλανήτη που γράφουν και διαβάζουν, εάν συμφωνούν ή διαφωνούν να συμπεριλάβουν την ψυχολογία και τη φιλοσοφία σε μια λίστα με τις σημαντικές μεθόδους σκέψης για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων. Είμαι βέβαιος ότι πάνω από το 90% των ερωτηθέντων θα τις συμπεριλάμβανε στην υποθετική λίστα. Μολαταύτα, στην καθημερινότητα, η κοινωνία μας κινείται σ' αυτά τα πεδία με πολλές συγκρούσεις και αμφισβητήσεις, οι οποίες βάλθηκαν θαρρείς, με ανόητο πείσμα, να δυσκολέψουν την ανάπτυξη αυτών των επιστημών, με παρεκκλίσεις και διαρκείς αντιφάσεις, ή να αποτρέψουν την απόφασή μας να τις θέσουμε στην υπηρεσία της ανάπτυξης της ανθρωπότητας.

Σχετικά με την ψυχολογία, και μόνο το γεγονός ότι υπάρχουν πάνω από τετρακόσιες πενήντα διαφορετικές σχολές ψυχοθεραπείας, αποδεικνύει σαφώς την έλλειψη κοινής μεθόδου έρευνας, ενώ έμμεσα δείχνει την ύπαρξη διαφορετικών αντικειμένων στις επιστήμες της συμπεριφοράς (έστω κι αν αυτές οι διαφορές είναι, όπως θα φανεί στη συνέχεια, απλώς φαινομενικές). Η ψυχολογική βοήθεια που προσφέρει κάθε έντιμος ψυχοθεραπευτής στον κόσμο, μόνο στόχο έχει να βοηθήσει όποιον τον ακούει στο να χειριστεί καλύτερα τις δυνατότητές του —τις έμφυτες ή τις επίκτητες—, για να μπορέσει να ζήσει καλύτερα, να γνωρίσει τον εαυτό του περισσότερο και να δει πιο πέρα από το προφανές.

Μ' άλλα λόγια, η ψυχοθεραπεία είναι μια βοήθεια στην προσπάθεια να «εκμαιευθούν» άνθρωποι που θα ανακαλύψουν τα απαραίτητα εργαλεία για να στήνουν λιγότερες παγίδες στον εαυτό τους, να μην πέφτουν στις ήδη υπάρχουσες παγίδες, να συνειδητοποιήσουν αυτές στις οποίες έχουν ήδη πέσει και να μπορέσουν να απελευθερωθούν.

Η φιλοσοφική αναζήτηση της σοφίας μοιάζει αρκετά με την παραπάνω περιγραφή. Η γνώση είναι κι αυτή αποτέλεσμα της ανα-κάλυψης του εαυτού μας (όταν βγάζουμε όλες μας τις επικαλύψεις)...

Με τα λόγια του Γκουρτζιέφ:

Για να μπορέσεις να ζήσεις αληθινά, πρέπει να ξαναγεννηθείς.

Για να ξαναγεννηθείς, πρώτα πρέπει να πεθάνεις.

Και για να μπορέσεις να πεθάνεις, πρώτα πρέπει να αφυπνιστείς...

Αυτή η αφύπνιση του Γκουρτζιέφ δεν είναι το αντίστοιχο της φώτισης των Ινδουιστών, ούτε η θεία αποκάλυψη των πεφωτισμένων της Δύσης. Αυτή η αφύπνιση έχει να κάνει περισσότερο με το να ζεις αφοσιωμένος σ' έναν κόσμο που αλλάζει, υπερασπιζόμενος αλήθειες και αξίες που παραμένουν.

Τη στιγμή που γράφω όλα αυτά, συνειδητοποιώ ότι ίσως συμπίπτω με όσους δηλώνουν ότι αν η σοφία έχασε το πεδίο αναφοράς της, δεν είναι επειδή χάθηκε η όρεξη για μάθηση, αλλά επειδή οι άνθρωποι έχασαν προοδευτικά τους δεσμούς που τους έδεναν με τη ζωή και το μέλλον τους.

Όπως τονίζει ο Στανισλάφ Γκροφ, (ο πατέρας της «διαπροσωπικής» θεραπείας):

Η επίσημη επιστήμη και ο καλύτερος σύμμαχός της, η τεχνολογία, αποτελούν σήμερα την κυρίαρχη δύναμη του σύγχρονου δυτικού κόσμου. Αυτό σημαίνει ότι όλα όσα εννοούμε λέγοντας «πρόοδος» και «εξέλιξη» οφείλουν να καλύπτονται υπό την προστατευτική σκιά της περί ης ο λόγος δύναμης, ή να διαθέτουν τη θύραθεν ευλογία της ως εγγύηση.

Πράγματι, όταν δεν συμβαίνει αυτό, κάθε γνώση ξεπέφτει στην αναξιοπιστία του αναπόδεικτου, στο σκοτάδι, μαζί με όλα όσα ανήκουν στο μακρινό παρελθόν (σε μια εποχή που την περιφρονούμε, επειδή θεωρούμε ότι τότε επικρατούσε μια υποτιθέμενη παιδικότητα και μια ακόμα πιο υποτιθέμενη ανωριμότητα).

Μολαταύτα, περισσότερη πληροφόρηση δεν σημαίνει πάντα και περισσότερη γνώση, κι όπως θα δούμε παρακάτω, περισσότερη γνώση δεν σημαίνει και περισσότερη σοφία.

Ξέρεις την ιστορία του αγρότη και του βιολόγου;

Σ' ένα τρένο κάθονται μαζί, ο ένας απέναντι από τον άλλον, ένας διάσημος βιολόγος με διεθνή βραβεία, κι ένας σχεδόν αγράμματος αγρότης της περιοχής. Ο πρώτος, φοράει ένα άψογο επίσημο κοστούμι, σε σκούρο γκρι. ο άλλος, ένα φθαρμένο αλλά καθαρό παντελόνι για τη δουλειά στα χωράφια. Ο επιστήμονας έχει γύρω του βιβλία, ενώ ο επαρχιώτης ένα μικρό μογαλάκι με ρούχα.

«Θα διαβάσετε όλα αυτά τα βιβλία στο ταξίδι;» ρωτάει ο χωρικός.

«Όχι, αλλά ποτέ δεν ταξιδεύω χωρίς αυτά» αποκρίνεται ο βιολόγος.

«Και πότε θα τα διαβάσετε;»

«Τα έχω διαβάσει... και όχι μόνο μια φορά.»
«Και δεν τα θυμάστε;»
«Τα θυμάμαι, όπως κι άλλα, πολύ περισσότερα...»
«Τρομερό!!! Και για τι πράγμα μιλάνε αυτά τα βιβλία;»
«Για ζώα...»
«Τυχεροί θα είναι οι γείτονές σας, που έχουν κοντά έναν κτηνίατρο...»
«Δεν είμαι κτηνίατρος. είμαι βιολόγος.»
«Ααααα!!! Και σε τι χρησιμεύουν όλα αυτά που ξέρετε αφού δεν γιατρεύετε ζώα;»
«Για να ξέρω. Να ξέρω όλο και περισσότερα... Να ξέρω περισσότερα από κάθε άλλον.»
«Κι αυτό σε τι χρησιμεύει;»
«Κοιτάξτε... Θα σας δείξω, και με την ευκαιρία θα κάνουμε πιο παραγωγικό αυτό το ταξίδι. Ας υποθέσουμε ότι βάζουμε ένα στοίχημα. Ας πούμε ότι για κάθε ερώτηση που σας κάνω σχετικά με ζώα και δεν ξέρετε να μου απαντήσετε, θα μου δίνετε ένα πέσο. Και για κάθε ερώτηση που θα μου κάνετε εσείς σχετικά με ζώα κι εγώ δεν θα ξέρω να σας απαντήσω, θα σας δίνω, ας πούμε, εκατό πέσος... Παρόλη τη διαφορά της χρηματικής αποζημίωσης, οι γνώσεις μου θα συμβάλουν να γείρει υπέρ μου η πλάστιγγα, και στο τέλος του ταξιδιού θα έχω κερδίσει και λίγα χρήματα.»
Ο χωρικός σκέφτεται, σκέφτεται... Κάνει λογαριασμούς με το νου του και με τη βοήθεια των δαχτύλων του.
Τελικά λέει:
«Είστε βέβαιος;»
«Απολύτως» απαντάει ο βιολόγος.
Ο άνθρωπος με τις χωριάτικες βράκες χώνει το χέρι στην τσέπη και βγάζει ένα κέρμα του ενός πέσο (ένας χωρικός ποτέ δεν στοιχηματίζει εάν δεν έχει να πληρώσει).
«Ν' αρχίσω εγώ πρώτος;» ρωτάει ο χωρικός.
«Αρχίστε» απαντάει με άνεση ο βιολόγος.
«Για ζώα;»
«Για ζώα...»
«Λοιπόν... Ποιο είναι το ζώο που έχει πούπουλα αλλά δεν γεννάει αβγά, όταν γεννιέται έχει δυο κεφάλια, τρέφεται μονάχα με πράσινα φύλλα και πεθαίνει όταν του κόψεις την ουρά;»
«Τι;» ρωτάει ο βιολόγος.
«Ρωτάω πώς λέγεται το ζώο που έχει πούπουλα αλλά δεν γεννάει αβγά, όταν γεννιέται έχει δυο κεφάλια, τρέφεται μονάχα με πράσινα φύλλα και πεθαίνει όταν του κόψεις την ουρά.»
Ο επιστήμονας μένει άναυδος και δείχνει συλλογισμένος.
Αμίλητος, ψάχνει μανιωδώς στη μνήμη του τη σωστή απάντηση...
Περνούν τα λεπτά.
Τότε, βρίσκει το θάρρος να ρωτήσει:
«Μπορώ να χρησιμοποιήσω τα βιβλία μου;»
«Φυσικά!» απαντάει ο αγρότης.
Ο άνθρωπος της επιστήμης αρχίζει ν' ανοίγει τον ένα τόμο μετά τον άλλον, ψάχνει στα ευρετήρια, κοιτάζει τις φωτογραφίες... Μετά, βγάζει ένα χαρτί και κρατάει σημειώσεις.
Ύστερα κατεβάζει από το ράφι μια τεράστια βαλίτσα και βγάζει από μέσα τρία χοντρά βιβλία που τα συμβουλευεται.
Έχουν περάσει δύο ώρες και ο βιολόγος εξακολουθεί να ξεφυλλίζει βιβλία, να ψάχνει και να μουρμουρίζει ενώ κάνει ακατανόητα σχήματα στο σημειωματάριό του.

Τελικά, από τα μεγάφωνα ανακοινώνουν ότι το τρένο φτάνει στον σταθμό. Ο βιολόγος επιταχύνει, ενώ λαχανιάζει ταραγμένος. Δεν τα καταφέρνει. Όταν το τρένο κόβει ταχύτητα, ο επιστήμονας βάζει το χέρι στην τσέπη, βγάζει ένα κολληριστό χαρτονόμισμα των εκατό πέσος και λέει στον χωρικό:

«Κερδίσατε... Ορίστε.»

Ο χωρικός σηκώνεται όρθιος, παίρνει το χαρτονόμισμα, το κοιτάζει ικανοποιημένος και το χώνει στην τσέπη.

«Ευχαριστώ» του λέει, και παίρνοντας το δισάκι του πάει να φύγει.

«Περιμένετε, περιμένετε» τον σταματάει ο βιολόγος. «Ποιο είναι αυτό το ζώο;»

«Αααα... Ούτε εγώ το ξέρω...» λέει ο αγρότης. Και χώνοντας πάλι το χέρι στην τσέπη, βγάζει το ένα πέσο και το δίνει στον επιστήμονα, λέγοντας: «Ορίστε ένα πέσο. Χάρηκα πολύ για τη γνωριμία, κύριε...»

Ο πιο διαβασμένος δεν ξέρει πάντα τα περισσότερα,
ο πιο μορφωμένος δεν είναι και ο πιο καλλιεργημένος,
δεν κερδίζει πάντοτε ο καλύτερα πληροφορημένος.
Διδάσκει και η ζωή... και μάλιστα πολύ.

Είναι λοιπόν προφανές ότι οι θηρευτές της γνώσης που δεν απόκτησαν ποτέ την κάλυψη της εγκυκλοπαιδικής μόρφωσης, αφοσιώθηκαν σε μια πιο ανοιχτή αναζήτηση, μακριά απ' αυτό που έκανε η πλειονότητα, βασιζόμενοι σχεδόν αποκλειστικά στην τίμια αντίληψή τους και στις μεγαλειώδεις ή απογοητευτικές εμπειρίες τους. Σε δρόμους εμπειρικούς, γεμάτους δοκιμές και επανορθώσεις, που η επιστήμη, έπειτα, θα ονόμαζε «εναλλακτικούς».

Στην ιατρική, ειδικότερα, οι επαγγελματίες που δουλεύουν με τις λεγόμενες εναλλακτικές θεραπείες κέρδισαν τον χαρακτηρισμό των παράξενων και μη σοβαρών, επειδή εξερευνούν νέες μεθόδους και, προπαντός, επειδή χρησιμοποιούν απλή γλώσσα χωρίς πολλούς «επιστημονικούς» όρους, ενώ συχνά θεωρούνται περιθωριακοί ή επικίνδυνοι...

Σήμερα, καθώς νιώθω κι εγώ λίγο σαν κι αυτούς, παραδέχομαι ότι το απαξιωτικό βλέμμα συχνά καταντά ενοχλητικό. Όμως, μπορώ να ισχυριστώ με περηφάνια ότι αξίζει τον κόπο να συνεχίσεις τη δική σου αναζήτηση, είτε έτσι είτε αλλιώς.